

Tämä on rinnakkaistallenne.

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat *saattavat poiketa* alkuperäisestä julkaisusta.

Julkaisun tekijä(t): Mikkonen, Satu-Maria; Lumme, Riitta; Paldanius, Mika
Julkaisun nimi: Bioanalyytikon muuttuva työ terveyskeskuslaboratoriossa
Julkaisuvuosi: 2017
Versio: Julkaistu versio

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Mikkonen, S.-M., Lumme, R. & Paldanius, M. (2017). Bioanalyytikon muuttuva työ terveyskeskuslaboratoriossa. *Bioanalytikko*, (4), sivut 29-33.

TEKSTI **Satu-Maria Mikkonen**, Bioanalyytikko, Sosiaali- ja terveysalan johtaminen YAMK, Metropolia Ammattikorkeakoulu; **Riitta Lumme**, yliopettaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu; **Mika Paldanius**, dosentti, yliopettaja, OAMK, Suomen Bioanalytikkoliitto ry
KUVA Emil Bobyrev

Bioanalyytikon muuttuva työ terveyskeskuslaboratoriossa

Bioanalyytikon työ terveyskeskuslaboratoriossa on muuttunut viime vuosikymmeninä merkittävästi. Aiemmin omavaraisista laajaa analytiikkaa tarjoavista terveyskeskuslaboratorioista on tullut näytteenottopalveluita ja päivystysanalytiikkaa tarjoavia yksiköitä. Muutosprosessit ovat jatkuvia ja vaativat edelleen organisaatio- rakenteiden uudistamista. Tässä artikkelissa tarkastellaan opinnäytetyössä selvitettyjä terveyskeskuslaboratoriotyön muutoksia ja niiden vaikutuksia bioanalyytikon työn sisältöön.

Johdanto

Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen merkitsee muutoksia myös perusterveydenhuollon kliinisten laboratorioiden eli terveyskeskuslaboratorioiden toimintaan. Vuonna 2002 kansallisen terveys-hankkeen tulosten pohjalta annetun valtioneuvoston päätöksen mukaan laboratorio- ja kuvantamistoimintaa uudistettiin muodostamalla laajempia seudullisia kokonaisuuksia. Käytännössä muutos tarkoitti siirtymistä yhden tai useamman sairaanhoitopiirin muodostamiin yksiköihin ja kunnallisiin liikelaitoksiin. Tässä yhteydessä itsenäisten terveyskeskuslaboratorioiden palvelurakenne muuttui ja enemmistöstä tuli osa seudullisia laboratoriokeskuksia, joiden tehtävänä on palvella sairaanhoitopiirien perusterveydenhuoltoa ja erikoissairaanhoitoa. (Hallituksen esitys 2009.) Käynnissä olevan Sote-uudistuksen lisäksi analytiikan keskittyminen isoihin laboratorioyksiköihin, vieritutkimusten nopeatahtinen lisääntyminen, teknologian kehitys ja laboratorihenkilöstörakenteen muutokset ovat suurimpia terveyskeskuslaboratorioiden muutostekijöitä (Kananoja – Niiranen – Jokiranta 2008: 66–83).

Kaikista kliinisistä laboratorio-tutkimuksista perusterveydenhuollon osuus on noin kolmasosa. Terveyskeskuslaboratorioissa suoritetaan yleensä näytteenottoa, vieritutkimuksia, jonkin verran kliinisen fysiologian tutkimuksia sekä isoimmissa yksiköissä myös perustason kemian ja hematologian analytiikkaa. (Tolppanen – Liikanen 2012: 15.) Laboratorio-näytteet otetaan asiakkaista terveyskeskuslaboratorioissa, mutta yhä useammin ne lähetetään analytiikkakeskuksiin, jotka sijaitsevat useimmiten sairaanhoitopiirin keskussairaalassa (Hallituksen esitys 2009). Vieritutkimusten osuus terveyskeskuslaboratorioiden ko-

konaisanalytiikasta on arvioitu olevan noin 20 – 30 % ja osuuden määrän on arvioitu kasvavan tulevaisuudessa (Tolppanen – Liikanen 2012: 15). Huomioitavaa on myös se, että potilasasiakkaiden itsensä suorittama vieritestien käyttö eli kotona tehtävä omaseuranta lisääntyy jatkuvasti (omatestaus, self-testing) (Eskelinen 2016).

Kasvava pula bioanalytikoista ja näytteenottotyön vetovoimaisuuden heikentyminen bioanalytikoiden keskuudessa ovat siirtäneet näytteenottotehtäviä yhä enemmän muulle terveydenhoitohenkilöstölle. Erityisesti lähihoitajia ja sairaanhoitajia palkataan näytteenottotehtäviin terveyskeskuslaboratorioissa. Terveyskeskuslaboratorioiden henkilöstörakenne näyttää muuttuvan tulevaisuudessa vielä enemmän, kun laboratorihenkilökunta ei enää koostu pelkästään bioanalytikoista. Tämä on luonut haasteita arvioida, minkälaista koulutusta ja ohjauksellista tukea tämä näytteenottotyötä tekevä terveydenhuoltohenkilöstö tarvitsee laadukkaan preanalytiikan säilyttämiseksi. (Grönroos ym. 2010: 22–23.)

Opinnäytetyössä tutkittiin terveyskeskuslaboratoriossa työskentelevän bioanalytikon nykyistä työnkuva, siinä mahdollisesti 5 – 10 vuoden aikana tapahtuvia muutoksia sekä sitä, millaista uutta osaamista bioanalytikko tarvitsee muuttuviin työtehtäviin. Opinnäytetyössä tuotettiin kehitysehdotuksia bioanalytikon työnkuvaan sekä perus-, lisä- ja täydennyskoulutukseen. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Suomen Bioanalyttikoliitto ry.

Tutkimusaineisto

Opinnäytetyön aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella ja Delfoi-haastattelulla. Kohdejoukkona olivat kolmen

eri laboratorio-organisaation, ISLAB:n, NORDLAB:n ja TYKSLAB:n, alueilla terveyskeskuslaboratorioissa työskentelevät bioanalytikot sekä joukko kliinisen laboratoriotyön asiantuntijoita. Terveyskeskuslaboratorioissa työskenteleviltä bioanalytikoilta selvitettiin sähköisellä kyselylomakkeella tietoa siitä, mitä työtehtäviä bioanalytikoilla on terveyskeskuslaboratorioissa tällä hetkellä. Lisäksi kyselylomakkeella kysyttiin bioanalytikoilta lisä- ja täydennyskoulutuksen nykytilanteesta sekä sitä, minkälaista lisä- ja täydennyskoulutusta bioanalytikot kokevat tarpeelliseksi saada. Kliinisen laboratoriotyön asiantuntijoilta selvitettiin Delfoi-menetelmän avulla näkemyksiä perusterveydenhuollossa työskentelevien bioanalytikoiden työtehtävissä seuraavan 5–10 vuoden aikana tapahtuvista muutoksista ja kehityssuunnista sekä kyseessä olevien bioanalytikoiden lisä- ja täydennyskoulutustarpeesta.

Sähköiseen kyselyyn vastasi yhteensä 58 terveyskeskuslaboratoriossa työskentelevää bioanalytikkoo ja laboratoriohoitajaa. Delfoi-haastatteluprosessiin osallistui yhteensä viisi asiantuntijaa, jotka toimivat erilaisten laboratoriotukipalveluiden edustajina ja laboratoriotukipalveluiden tuottajina. Kaikilla haastateltavilla oli takanaan useamman vuoden monipuolinen työkokemus kliinisestä laboratoriotyöstä ja he toimivat esimies- ja asiantuntijatehtävissä organisaatioissaan. Sekä kyselylomakkeeseen vastanneiden bioanalytikoiden, että haastatteluun osallistuneiden asiantuntijoiden vastaukset olivat samansuuntaisia. Lisäksi otanta terveyskeskuslaboratorioissa työskentelevistä bioanalytikoista oli kattava ja se kuvasi perusjoukkoa hyvin. Tutkimus toteutettiin hyvää tutkimusetiikkaa noudattaen ja sen luotettavuutta

tarkasteltiin koko tutkimusprosessin ajan.

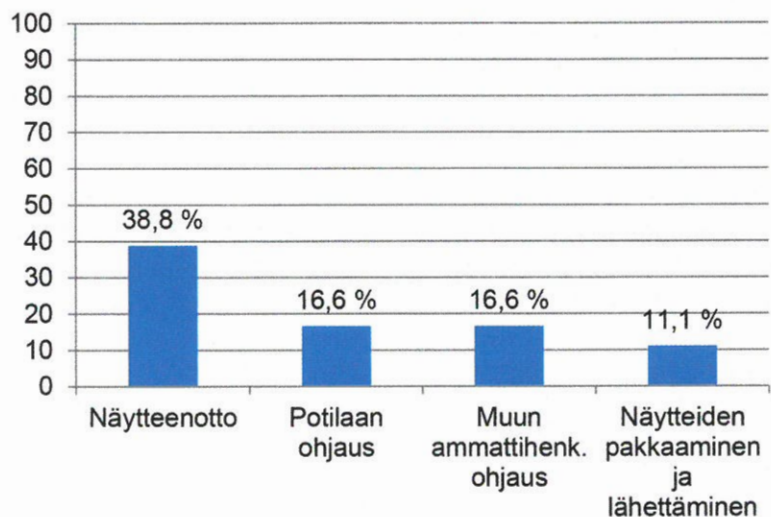
Terveyskeskuslaboratoriotyön nykytilanne ja tulevaisuus

Kaikki kyselyyn vastanneet terveyskeskuslaboratorioissa työskentelevät bioanalytikot ilmoittivat, että heidän työhönsä sisältyy tällä hetkellä näytteenottoa. (Taulukko 1.) Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että näytteenoton osuus työssä on lisääntynyt eniten viimeisen viiden vuoden aikana. (Kuvio 1.) Seuraavaksi eniten bioanalyttikon työhön kuului vastaajien mukaan potilaan ohjausta ja sen määrän arvioitiin myös nousseen toiseksi eniten viimeisen viiden vuoden aikana. Myös muun ammattihenkilöstön ohjaamisen osuus työssä oli vastaajien mukaan noussut yhtä paljon kuin potilaan ohjaus. Kolmanneksi eniten työhön kuuluu näytteiden esikäsittelyä, pakkaamista ja lähettämistä tutkivaan keskuslaboratorioon ja sen määrän arvioitiin myös lisääntyneen kolmanneksi eniten viimeisen viiden vuoden aikana. Selkeä vähemmistö bioanalytikoista ilmoitti, että heidän työhönsä kuuluu analytiikkaa. Terveyskeskuslaboratoriot toimivat entistä enemmän näytteenottoon ja näytteiden esikäsittelyyn keskittyneinä yksiköinä, mutta myös ohjaukselliset tehtävät ovat lisääntyneet bioanalyttikon työssä.

Asiantuntijoiden mukaan laboratoriopalveluiden tuottamisessa tapahtuu muutoksia ja laboratoriopalvelutarjonta monipuolistuu tulevaisuudessa. Nämä ovat terveyskeskuslaboratorioiden toiminnan kannalta merkittävimpiä tulevaisuuden muutostekijöitä. Terveyskeskuslaboratoriotyön kannalta tärkeimpinä kehitysuuntina nähtiin monipuolisten vieritutkimuspalveluiden lisääntyminen ja laboratorion roolin kehittyminen kohti asiantuntijana toimimista. Vaikka varsinai-

Vastausvaihtoehdot	f	%
Analytiikka	40	69,0
Vierianalytiikka	52	89,7
Potilaan ohjaus	57	98,3
Näytteenotto	58	100
Muun ammattihenkilöstön ohjaus	51	87,9
Kliinisen fysiologian tutkimukset	52	89,7
Näytteiden pakkaaminen ja lähettäminen	55	94,8
Vastaajia	58	100

Taulukko 1. Bioanalyttikon tämän hetkisen työnkuvan osa-alueet n=58.



Kuvio 1. Bioanalyttikon työnkuvassa viimeisen viiden vuoden aikana eniten lisääntyneet osa-alueet n=58.

sen laboratorioanalytiikan osuus näyttää yhä supistuvan terveyskeskuslaboratorioissa, on nähtävissä, että kilpailun kiristyessä, soite-uudistuksen käynnistyessä ja kustannustehokkuuspaineiden kasvaessa terveyskeskuslaboratoriotoiminta ei häviä, vaan se muuttaa muotoaan.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että tulevaisuudessa bioanalyttikon työssä korostuvat monipuolinen asiakasyhteistyö ja vastuutehtävät. Bioanalyttikko huolehtii monimuotoisesta asiakasyhteistyöstä laboratorion ja muun terveydenhuollon ammat-

tihenkilöstön välillä. Neuvova ja opastava rooli laboratoriotutkimusprosessin asiantuntijana korostuu. Bioanalytikot huolehtivat korkeakoulutettuina asiantuntijoina terveyskeskuslaboratorioiden preanalyttisen laadun toteutumisesta. Vieritutkimusten kontrollointi, valvonta ja opastus nousevat myös tärkeiksi vastualueiksi bioanalyttikon työssä. Asiantuntijat esittivät, että varsinainen näytteenottotyö tulee ainakin osittain siirtymään muiden sosiaali- ja terveysalan ammattiryhmien edustajien hoidettavaksi. Tämä muutos vapauttaisi bioana-

lyytikoiden työaikaa asiantuntija-, vastuu- ja yhdyshenkilötehtäviin. Haastatellut asiantuntijat kuitenkin painottivat näytteenottotyötä tekevän henkilöstön perehdyttämisen tärkeyttä. Tätä näkökulmaa tukevat myös aikaisemmat kannanotot preanalyttisen laadun takaamisesta näytteenotossa, kuten esimerkiksi Suomen Bioanalyttikkoliiton ja Tehyn tekemä kannanotto kliinisten laboratorioden ammattihenkilöiden pätevyyteen. (Kannanotto 2016.) Bioanalytikoille suunnatun kyselyn mukaan terveyskeskuslaboratorioissa työskentelee jo tällä hetkellä verrattain paljon muita terveydenhuollon ammattilaisia. Erityisesti keski-suurissa, 4-6 työntekijän, terveyskeskuslaboratorioissa työskenteli muita terveydenhuollon ammattihenkilöitä kuin bioanalytikoita. Tulevaisuudessa bioanalyttikon vastuualueeseen kuuluu laboratoriossa näytteenottotyötä tekevän terveydenhuoltohenkilöstön perehdyttäminen laadukkaaseen näytteenotto toimintaan. Sen toteutumiseksi tarvitaan kattavaa johtamisosaamisen lisä- ja täydennyskoulutusohjelmaa tarjottavaksi bioanalytikoille perehdyttäjänä toimimisen tueksi.

Tulosten mukaan terveyskeskuslaboratorioissa työskentelevien bioanalyttikoiden tarve lisä- ja täydennyskoulutautumiselle on suuri muuttuvista työtehtävistä johtuen. Bioanalyttikoiden antamista vastauksista selvisi, että työnantajilla on hyvät mahdollisuudet tarjota bioanalytikoille yhä enemmän ja tarkemmin kohdennettua lisä- ja täydennyskoulutusta. Jotta perusterveydenhuollossa työskentelevä bioanalyttikko selviää tulevista työtehtävien ja toimintaympäristön muutoksista, hän tarvitsee asiantuntijoiden mukaan eritoten kehittämisosaamista ja monipuolista johtamisosaamista. Asiantuntijat näkivät, että perinteisestä

sektorityöstä olisi osattava siirtyä kohti laboratorioprosessin kokonaisvaltaista hallintaa. Tämän prosessin ymmärtäminen katsottiin tärkeäksi osaamisalueeksi. Asiakaslähtöinen ja kustannustehokas laboratoriotointi vaativat kehittämisoaamista. Asiantuntijana, koordinaattorina ja perehdyttäjänä toimiminen lisää tarvetta monipuolisille johtamistaidoille.

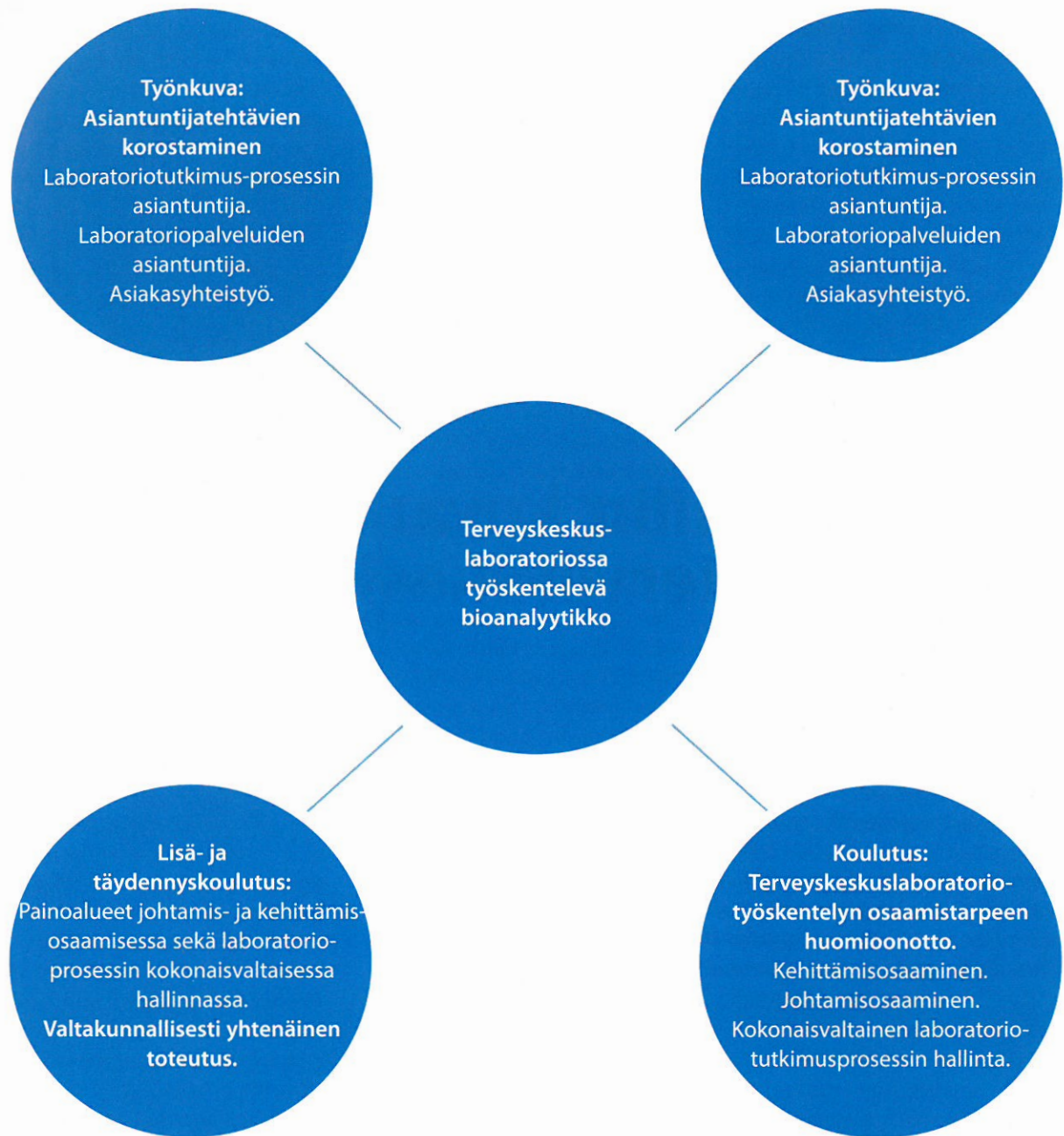
Asiantuntijat toivat esille koulutusten toteuttamisen koordinoitunutta tarpeita. Koulutustarjontaa tulisi yhtenäistää perustamalla valtakunnallinen työryhmä suunnittelemaan ja koordinoimaan yhteneviä lisä- ja täydennyskoulutusohjelmia. Näin voitaisiin varmistaa, että bioanalyttikoiden osaaminen on valtakunnallisesti samalla tasolla. Työntajaorganisaatioilla kuitenkin säilyy lain velvoittama vastuu siitä, että työelämässä oleville bioanalytikoille tarjotaan lisä- ja täydennyskoulutusta ja, että heillä on optimaaliset mahdollisuudet osallistua tarjottuihin koulutuksiin. Muun muassa pitkät välimatkat asuinpaikkakunnan ja koulutuspaikkakunnan välillä tulee ottaa huomioon kun bioanalytikoille tarjotaan koulutusmahdollisuuksia. Työntajien tulisi kannustaa terveyskeskuslaboratorioissa työskenteleviä bioanalytikoita lisä- ja täydennyskoulutautumiseen. Tutkimustuloksiin perustuen voitaisiin pohtia myös sitä, tulisiko bioanalyttikon peruskoulutuksen painoaluetta kehittää ammattikorkeakouluissa kohti asiakaspalvelu-, ohjaus-, sekä kehittämis- ja johtamisosaamista.

Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset

Terveyskeskuslaboratoriossa työskentelevän bioanalyttikon työn sisältö on murrosvaiheessa. Muutosprosessit tapahtuvat nopeasti ja muuttavat koko perusterveydenhuollon toimintaympäristöä. Perusterveydenhuollossa tarvi-

taan yhä enemmän kokonaisvaltaisen laboratoriotutkimusprosessin hallitsevia asiantuntijoita ja bioanalyttikot voivat omalla asiantuntemuksellaan vastata tähän tarpeeseen. Bioanalyttikon koulutusta, tulevia työtehtäviä ja lisä- ja täydennyskoulutustarpeita tulisi kuitenkin tarkastella suhteessa näihin muutoksiin. Tutkimuksen tulosten perusteella esitetään Kuvion 2 mukaiset kehittämis ehdotukset (kuvio 2 esitetty seuraavalla sivulla.)

Avointa keskustelua tilanteesta ja tarvittavista toimenpiteistä tarvitaan, jotta bioanalyttikoiden ammattia voidaan kehittää muuttuvan perusterveydenhuollon tarpeisiin. Yhteen vetona voidaan todeta, että yksi tärkeimmistä huomioon otettavista asioista on, että bioanalyttikon ammatin kehittämisessä tarvitaan valtakunnallista koordinaointia ja yhtenäistämistä. Ammattikorkeakoulujen ja työnantajajärjestöjen yhteistyönä voidaan perustaa valtakunnallinen työryhmä, jonka tehtävänä olisi kartoittaa ja organisoida yhtenevät lisä- ja täydennyskoulutusohjelmat bioanalytikoille. Työntajaorganisaatioiden sitoutuminen näiden koulutusohjelmien noudattamiseen voisi edistää työntekijöiden rekrytointia. Lisäksi työryhmän avulla voidaan selvittää tarkemmin terveyskeskuslaboratoriotyöskenteilyn kehittämistarpeita ja bioanalyttikoiden koulutusta koskevia muutostarpeita. Opinnäytetyö nostaa esiin useita jatkotutkimusaiheita. Jatkossa valtakunnallisen lisä- ja täydennyskoulutusohjelman käynnistämismahdollisuutta ammattikorkeakoulujen ja työnantajajärjestöjen yhteistyönä olisi tarpeen selvittää. Myös ammattijärjestöjen osallisuutta koulutusten toteuttamiseen kannattaisi arvioida niin paikallisella, kansallisella kuin kansainvälisillä foorumeilla.



Kuvio 2. Kehitysehdotukset bioanalyttikon työnkuvaan, koulutukseen ja lisä- ja täydennyskoulukseen.

Lähteet

1. Eskelinen, Seija 2016. Vieritestit. Duodecim terveyskirjasto. Verkkodokumentti <http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=snk03204> Luettu 6.3.2017
2. Grönroos, Eija – Lumme, Riitta – Sorakari-Mikkonen, Leila – Pirilä, Kaarina – Eriksson, Elina 2010. Työn organisoinnin uudet mahdollisuudet terveysalalla. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisuja Sarja D: työpaperit 2. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu
3. Kananoja, Aulikki – Niiranen, Vuokko – Jokiranta, Harri 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Juva: WS Bookwell Oy.
4. Finlex hallituksen esitykset. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi työterveyshuoltolain 7§ muuttamisesta. Verkkodokumentti.<<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009.20090260>> Luettu 18.11.2016
5. Tolppanen, Marjo – Liikanen, Eeva 2012. Mitä kliininen laboratoriotoiminta oikeastaan on? Bioanalyttiko-lehti 2. 14–17.